

Петренко С. Роль змінених станів свідомості в формуванні індивідуальної і колективної релігійності // Психологічні дослідження: наукові праці викладачів та студентів соціально-психологічного факультету. Випуск 9. / За ред. Л. П. Журавльової, В. О. Климчука, Ю. Ю. Дем'янчук. – Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017. – С. 81-86.

РОЛЬ ЗМІНЕНИХ СТАНІВ СВІДОМОСТІ В ФОРМУВАННІ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ І КОЛЕКТИВНОЇ РЕЛІГІЙНОСТІ

Петренко Святослав
студент 4 курсу соціально-
психологічного факультету

Науковий керівник:
кандидат філософських наук,
доцент **Г.В. Пирог**

Введення поняття та характеристик змінених станів свідомості (ЗСС) в сферу наукового вивчення дозволяє аналізувати їхні прояви та роль у житті суспільства та людини. Запропоноване А. Маслоу поняття «пікових переживань» зумовлює відокремлення методів досягнення ЗСС від банальних наркоманії і алкоголізму та виводить їх за рамки стереотипних поглядів суспільства. Важливим є правильне використання отриманих знань для подальшого самовдосконалення особистості.

Метою даного дослідження було простежити вплив ЗСС на формування індивідуальної та колективної релігійності, що допоможе зрозуміти неоціненний вклад різноманітних психотехнік в розвиток культури, взаємовідносин між людьми й особистісне зростання.

Для малої дитини релігійна віра розпочинається із некритичного наслідування батьків на основі вродженої довіри до них внаслідок симбіотичної емпатії. Однак, згідно з поглядами Фрейда, розвиток захисних механізмів відбувається за рахунок емоційно-негативних впливів і керується інстинктивно [11]. Проекція формувала сферу надприродного, надаючи неживим предметам чарівних властивостей, чим притупляла внутрішню тривогу. Захисним механізмам притаманно заперечувати реальність, що й призвело до формування нової альтернативи, а саме світу трансцендентного.

-81-

Тому, повертаючись до вищезгаданої симбіотичної емпатії, можна припустити, що захисні механізми формують віру в надприродне і

виникають внаслідок емпатогенної реакції плоду на зовнішні чинники через материнське посередництво.

Є. Торчинов в якості основи релігійного досвіду вказує трансперсональні переживання, які досягаються в ЗСС [10]. Запропонований ним аналіз релігійного досвіду спрямований на порівняння містичних переживань з базовими перинатальними матрицями С. Грофа [4; 10]. З його слів виходить, що релігія є наслідком релігійного досвіду і вродженої віри в надприродне, яка з появою в онтогенезі емоційного та інтелектуального зростання особистості перетворюється в релігійну віру. Саме релігійний досвід, зокрема пікові переживання, є рушієм цього переходу, що, в свою чергу, формує індивідуальну релігійність. Натомість, релігійна поведінка, як зовнішній прояв релігійності, з'являється разом із релігією. Отже, цілісна релігійність як комплекс релігійної віри, релігійної поведінки (зовнішні і внутрішні поведінкові виміри) і релігійного досвіду виникає після інтеграції індивідуальної релігійності в колективну.

Яскравим прикладом впливу ЗСС на релігійність є шаманізм. В шаманізмі застосовується ініціація шляхом смерті й воскресіння, яка лікувала так звану «шаманську хворобу» (свого роду психічний розлад, що супроводжується безсонням, головними болями і маренням) [10]. В сучасній психології ефект смерті використовує танатотерапія, психотехніки якої призначені для релаксації або мотивації пацієнта, що частково перекликається з логотерапією. Деяке повторення ініціації використовує експериментальна психотерапія під розробкою провідного трансперсонального психотерапевта Станіслава Грофа [4]. В її концепції лежать чотири базові перинатальні матриці, які повторюють процес народження. Також можна пригадати Тімоті Лірі, який вважав, що власна смерть перенесе його свідомість в кібернетичну реальність [4]. Свого часу він написав книгу, присвячену Олдосу Хакслі, в якій порівнював «Тибетську книгу мертвих» з ефектом після приймання ЛСД.

Впливи ЗСС пов'язані зі змінами, а головна зміна відбувається не ззовні, адже для оточення нічого не змінюються, а з середини – людина починає бачити все інакше. Аналізуючи страх смерті, можна припустити, що вона лякає руйнацією тієї маси новостворених «Я», тому що роздроблюючи свою особистість, людина схильна прив'язувати себе до життя (екзистенціальна шизофренія в онтопсихології) [9]. Людські дії спрямовані на прискорення даного процесу. Ми розуміємо пагубний вплив на навколишнє середовище

прийнятого нами образу життя, але продовжуємо нищити планету, тим самим губимо себе. Це пояснює, чому ми стали такими вишуканими до вбивства і ведення війн. Все стало способом, смислом, ідеєю рятувати людство від життя, закінчити ініціацію. Ми, як виконавчий орган в руках бога, мусимо переваритися в цьому котлі.

Судячи з представленого Є. Торчиновим алгоритму, після ініціації відбувається камлання, що розпочинається із жертвоприношення. Під час камлання шаман знайомиться із духами-помічниками. Дух, який буде першим і головним, вступає з шаманом в духовний шлюб. Після такої взаємодії з духами навіть існують випадки одностатевих шлюбів. Але нас цікавить саме спосіб досягнення зв'язку з духами, і хотілось би звернути увагу на процес підготовки: спочатку шаман повільно розкурює люльку (в деяких джерелах використовує гриби), випиває горілку і доводить себе до втрати свідомості через ритуальні танці й співи. Прокинувшись, в шамана вселяється дух (іноді це може бути тварина), який і керує ритуалом надалі. У Є. Торчинова цікаво описаний зв'язок ритуалу із БПМ, але важливішим в нашому дослідженні є теорія С. Грофа про існування генетичної, філогенетичної і еволюційної пам'яті [4, 150-164]. Бо, якщо припустити, що під час схожих ритуалів людина асоціює себе з переживаннями своїх предків, то можна вирішити, що трансцендентне – це часточки забутих життів, де присутні і культ предків, і синтоїзм, і тварини як еволюційні попередники, і привиди померлих, а реінкарнація – генетична послідовність. Тоді виходить, що релігійний досвід – пам'ять попередніх поколінь, яку можна побачити в ЗСС.

Нашим організмом передбачена передача інформації про анатомічний розвиток через ДНК, однак питання передачі філогенетичної пам'яті залишається відкритим. Вчені поки не знайшли відповідного місця розташування свідомості людини та відділ мозку, який слугує їй пристанищем. Вважається, що свідомість – синаптичний взаємозв'язок між нейронами мозку, при цьому важливим є не просто розташування нейронів в сітці, а процес постійного обміну між ними усіма, який суто індивідуальний, що забезпечує неповторність окремої свідомості. Відкриття дзеркальних нейронів дає можливість побачити подібний енергетичний обмін між людьми, які колективними діями формують щось схоже до свідомості. Ще Юнг виділяв колективне несвідоме як сховище архетипів, які нагадують стереотипи попередніх поколінь та їх колективну пам'ять. Тому можна припустити, що філогенетична пам'ять знаходиться в колективній підсвідомості й доступна в ЗСС

подібно дії гіпнозу на індивідуальну підсвідомість. На людину постійно впливають колективне несвідоме і підсвідоме, а колективна свідомість, як усвідомлена структура, знаходиться на біологічному рівні й розвивається. Як і говорилося вище, наявність нейронної сітки не гарантує сформованої свідомості, вона більш схожа на еволюційний процес переходу біосфери в ноосферу, запропонований В.І. Вернадським. Сучасні методи передачі інформації значно пришвидшують обмін між людьми, й Володимир Іванович вважав це одним з факторів формування ноосфери, досягнення якої допоможе нам встановити контакт з колективною і філогенетичною пам'яттю. А повторюючи теорії мікро- і макровсесвіту, можна охарактеризувати Абсолютну Свідомість як енергетичний обмін міжпланетарного масштабу, де окремі планети виконують функцію нейронів мозку і створюють відповідну сітку.

Деякі психотехніки допомагають налагодити безпосередній зв'язок із так званим Абсолютом, але якщо свідомість проявляється як «складна форма відображення світу», то й отримана інформація цілком відповідає сьогоднішньому рівню колективної свідомості. Можна пригадати, як Ошо обурювався на емоційну скованість і духовну ригідність західних послідовників, які, в свою чергу, щоб зняти внутрішні бар'єри і фіксації, тихенько додавали в їжу наркотик [2]. Згідно з даними Є. Торчинова, способи досягнення ЗСС використовували ще в даосизмі, про що свідчать матеріали мавандуйських текстів (V-III ст. до н. е.), в яких говорилося про відповідну гімнастику, дихальні вправи і сексуальні практики. Психотехніки індуїзму, як попередники буддизму, відносяться Торчиновим до релігій «чистого» досвіду, в основі яких і криються найглибші трансперсональні переживання [10].

Елементи ритуалів, подібних шаманським, можна побачити й в християнстві. Сам процес молитви можна прирівняти до медитативної техніки, але більш цікавий вплив посту на людську свідомість. Мається на увазі той вид жорсткого посту, який використовував Ісус, намагаючись приборкати плотські бажання під час перебування в пустелі, коли й відбулася знаменита розмова з дияволом. Християнські монахи також мають звичку іноді надовго закриватися в своїй келії, де молитва і фізіологічні зміни в організмі за рахунок неповноцінного харчування можуть допомогти встановити зв'язок з божественним.

Насамкінець хочу розглянути екзальтовану віру як один із різновидів релігійної. Відомо, що більшість пророків отримували свої одкровення саме в станах екзальтації, а вона досягається через ЗСС. Вважається, що галюциногени типу ЛСД не викликають

фізичної залежності, але, попри це, вони можуть спричинити психічну залежність. Тому можна припустити, що ЗСС приводять до екзальтованої віри, а вона має деструктивний характер за рахунок сліпої залежності від пережитого містичного досвіду. Такого роду релігійність призводить до формування спільноти фанатиків і відповідної поведінки, яка спрямовується на протиборство з існуючими конфесіями.

Отже, в дослідженні було коротко розглянуто місце ЗСС в індивідуальній і колективній релігійності, простежено алгоритм впливу ЗСС на релігійність в цілому. Будь-яке дослідження вимагає компетентного погляду зі сторін якомога більше наукових дисциплін, а коли наукова проблема розглядається лише під призмою однієї парадигми, то втрачається важливий ефект синергії, що відкриває нові рішення. ЗСС, як і релігію, можна розглядати в якості корисних пізнавальних ресурсів для світосприймання, але все залежить від того, як використовувати здобуті знання. Адже інтегрувавши їх в повсякденне життя, можна зламати застарілі матеріалістичні погляди, що приховує в собі й негативні наслідки для сучасного суспільства. Тому дана тема потребує обережного використання і актуальна для подальшого вивчення в майбутніх дослідженнях.

Список використаних джерел

1. Водянова А. Психологическая ценность религии / А. Водянова // Вестник СевГТУ. – Севастополь, 2001. – Вып. 29 : Философия. – С. 68-76.
2. Грицанов А. А. Раджниш Ошо. – Мн.: Книжный дом, 2011. – 384 с.
3. Гроф С. Космическая игра. Исследование рубежей человеческого сознания. – М.: «Ганга», 2015. – 304 с.
4. Гроф С. Области человеческого бессознательного. Данные исследований ЛСД. – М.: Изд-во Трансперсонального Института, 1996. – 278 с.
5. Журавльова Л. П. Розвиток емпатії у дітей немовлячого віку / Л. П. Журавльова // Актуальні проблеми психології. – 2008. – С. 185-191.
6. Лири Т. История будущего. – Киев: Янус Букс, 2000. – 288 с.
7. Лири Т., Метцнер Р., Олперт Р. Психоделический опыт: Руководство на основе «Тибетской книги мертвых» / пер. с англ. Г. А. Лубочкова. – Львов: Инициатива; К.: Ника-Центр, 2003. – 244 с.
8. Маслоу А. Мотивация и личность. - N.Y.: Harper & Row, 1970; СПб.: Евразия, 1999. – 316 с.

9. Менегетти А. Учебник по онтопсихологии. – М.: Славянская ассоциация Онтопсихологии, 1997. – С. 107-158, 226-254.
10. Торчинов Е. А. Религии мира: опыт запредельного. Психотехника и трансперсональные состояния. – СПб.: Центр "Петербургское Востоковедение", 1998. – 384 с.
11. Фрейд З. Толкование сновидений / З. Фрейд; пер. с нем. – М.: Эксмо, СПб.: Мизгард, 2005. – 1083 с.
12. Хаксли О. Двери восприятия. Рай и ад. – М.: «Эксмо», 2004. – 238 с.
13. Хофманн А. ЛСД – мой трудный ребенок. – 1979. – 93 с.
14. Юнг К.Г. Проблемы души нашего времени. – М.: Академический проект, 2007. – 288 с.
15. Wilber, Ken. «Introduction to Integral Theory and Practice: IOS Basic and the AQAL Map» // AQAL Journal. — Vol 1, N 1, 2006.